

Шелег Лілія Сергіївна, здобувач
кафедри юридичної психології
Національної академії внутрішніх
справ України

**Детермінанти мотиваційної сфери працівників міліції,
схильних до психосоматичних розладів**

Теоретико-методологічними засадами вивчення осіб, які мають психосоматичні розлади, слід вважати принцип єдності свідомості і діяльності (Л. С. Виготський, С. Л. Рубінштейн), а також концепції діяльності (О. М. Леонтьєв) та особистісно-діяльнісного підходу (С. Д. Максименко). За таких підвалин, особистість розглядається нами як особливий феномен, що є результатом процесу соціалізації (на відміну від «індивіда» – сукупності вроджених властивостей та якостей), характеризується цілісністю та структурністю, породжується діяльністю і в ній формується.

Особливостями професійної діяльності працівників міліції в сучасних умовах нами визначено: 1) необхідність безпосередньої взаємодії з особами, які перебувають у конфліктних стосунках із законом, що екстраполюється ними на конкретного працівника; 2) ненормований робочий день, що не дає можливості для повного відновлення фізичних та психологічних ресурсів особистості; 3) необхідність підпорядкування нормам закону та наявність владних повноважень; 4) високий рівень правової та моральної відповідальності за свої рішення і дії; 5) ризиконебезпечність; 6) опозиційне ставлення суспільства до органів внутрішніх справ.

Особливі умови професійної діяльності містять у собі підвищене навантаження на психіку працівника, що призводить до виникнення у нього різноманітних психоемоційних станів, переважно – негативно забарвлених. Ці негативні стани є специфічними, оскільки через високу відповідальність за наслідки роботи, нестабільність оперативної обстановки, відсутність впевненості у ефективності власних зусиль, вони не завершуються повною

психоемоційною розрядкою. Відповідно, завжди існує потенційна загроза психічному та фізичному здоров'ю працівника.

Сукупність означених соціальних детермінант забезпечує формування відповідної мотиваційної спрямованості професійної діяльності працівників. Відповідно, дослідження мотиваційної сфери працівника міліції, який має психосоматичний розлад, дає можливість визначити специфічні риси його особистості, що чинять вплив на ефективність професійної діяльності. Мотивація значною мірою визначає не лише характер, емоції, пізнавальні процеси особистості, але й її спрямованість.

Згідно з результатами проведеного пілотажного дослідження, схильність до психосоматичних розладів у працівників міліції вища, ніж у представників інших професій. З цього можна зробити припущення про наявність певного взаємозв'язку між особливостями їх особистості та особливостями діяльності.

Негативна динаміка особистості супроводжується наступними ознаками: 1) заміна провідного мотиву мотивом більш низького порядку (наприклад, мотив «уникнення труднощів»); 2) формуванням нових мотивів; 3) звуження кола відносин особи зі світом та її інтересів; 4) порушення ступеня критичності та самоконтролю. Як бачимо, три з чотирьох ознак стосуються мотиваційної сфери, оскільки звуження кола відносин та інтересів є свідченням втрати спонукання до спілкування, яке становить собою суттєву цінність для людини як соціальної істоти. При цьому особистісні зміни у працівників із психосоматичними розладами можуть мати різноманітний характер: вони виявляються у трансформації емоційної (депресія, ейфорія) та когнітивної (відсутність критичності до себе та своєї поведінки) сфери, у конативних порушеннях, у наростанні егоцентризму; можливе зниження гнучкості у спілкуванні (зростання конфліктності) та активне використання компенсаторних механізмів.

Мотиви є динамічним утворенням, вони змінюються у процесі життєдіяльності, в тому числі – професійної діяльності, підпорядковуючись їй

цілям. Структура останніх може настільки ускладнитися, що окремі цілі одержать значимість самостійної спонукальної сили, у результаті чого відбувається «зрушення мотиву на мету» і те, що раніше було допоміжною метою, стає самостійним мотивом і займає в ієрархії мотивів своє місце. Така ситуація може мати місце при психосоматичних розладах, оскільки в цих випадках виникають часткові або стійкі зміни внутрішнього світу особи, причому вони виявляються не відразу, а проходять складний шлях свого формування, що включає переорієнтацію почуттів і переживань, переоцінку знань та уявлень, в тому числі – стосовно власного психосоматичного статусу. Він відображає процес внутрішньої перебудови особистості, що стосується, насамперед, мотиваційної сфери.

Внаслідок цього змінюється загальний психоемоційний стан таких осіб: набуває негативного забарвлення настроїв, гальмується загальна активність, звужуються інтереси, у спілкуванні з'являється дратівливість та конфліктність. Усе, що відбувається, починає оцінюватися у одновимірній площині: як воно впливає на самопочуття. Це – відправна точка перебудови мотиваційної сфери особистості, коли провідним стає мотив підтримання належного психосоматичного статусу. Домінування новоутвореного мотиву надає особливого забарвлення всьому психічному життю особистості, накладає відбиток на особливості сприйняття світу, змінює систему життєвих цінностей.

Така спрямованість звужує життєву перспективу, призводить до фіксації на негативних переживаннях, викликає почуття невдоволеності собою та оточуючими, сприяє загальній дисгармонізації особистості. Ситуація починає розвиватися за «психосоматичною спіраллю»: неприємні соматичні відчуття викликають труднощі соціальної адаптації особи, а переживання незадоволеності в зв'язку з цим сприяє погіршенню психосоматичного статусу.